

СПЕЦИФІКА КЛАСИФІКАЦІЇ МИСТЕЦТВ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ

У статті розглянуто питання класифікації мистецтв, яке досліджується в процесі вивчення студентами навчальної дисципліни "Історія образотворчого мистецтва". Автором представлено одну з версій виникнення різних видів мистецтва. Для порівняння запропоновані декілька класифікацій мистецтв сучасних науковців. Визначено можливі ознаки, за якими утворюється видове різноманіття мистецтв. Запропоновано один із загальноприйнятих варіантів класифікації. Також обґрунтовано визначення архітектури як виду образотворчого мистецтва.

Постановка проблеми у загальному вигляді. При вивченні навчальної дисципліни "Історія образотворчого мистецтва" майбутніми вчителями образотворчого мистецтва питання класифікації мистецтв має значення для теорії (у вирішенні фундаментальних проблем), для практики (управління функціонування мистецтва вимагає знань законів і норм його існування) і для розуміння процесів, які відбуваються в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У мистецтвознавчій практиці важко знайти науковця, який би якщо і не створив власної класифікації мистецтв, то не виявив би свого ставлення до існуючих класифікацій. Серед різноманітних класифікацій видів мистецтва варто виділити основні: генетичну (основна ознака – походження виду), структурну (зазвичай, в основі просторово-часова ознака), психологічну (на основі переважаючих об'єктивних або суб'єктивних факторів у творчому процесі або на основі способів сприймання виду мистецтва), експресивну (за засобом вираження або зображення дійсності), функціональну (ознака – утилітарне чи не утилітарне використання), семіотичну (на основі мови того чи іншого виду), матеріальну (на основі матеріалу, який використовується видом мистецтва) [1]. Кожна із виділених ознак відноситься до конкретного виду мистецтва й доповнює уявлення про вид загалом. Проте, існування численних класифікацій з різними загальними ознаками наводить на думку про неможливість єдиної класифікації з виокремленням головної ознаки, що призвело би до чіткого однозначного визначення поняття "вид мистецтва".

Так, науковець В. Михальов пропонує визначення виду мистецтва як духовно-практичної діяльності, "мета і сенс якої – у переживанні, відображенні й розвитку специфічними художніми засобами, які пов'язані з однією із типологічних форм людської чуттєвості, соціального буття, з властивими йому культурно-історичними типами спілкування, різними уявленнями про світ, ідеологічними установками" [1: 23].

Мета статті полягає в обґрунтуванні вибору одного з варіантів класифікації мистецтв та доведенні необхідності включення архітектури до образотворчих мистецтв.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для більш глибокого висвітлення питання видової класифікації мистецтв розглянемо одну з версій виникнення різних видів мистецтва.

У первісному суспільстві мистецтво являло єдине ціле різновидів художньої діяльності – міфологічно-практично-ігрової, тобто було синкретичним. У ході історичного розвитку, поступово, мистецтво розділяється на три потоки, кожний з яких покладено в основу утворення певних видів мистецтва.

Розглянемо кожний з утворених потоків.

1. *"Чисте" мистецтво* відокремилася від утилітарних практичних завдань (наприклад, живопис, художня проза або концертна музика). Такі твори мистецтва не призначені для іншого використання, окрім отримання духовної та естетичної насолоди в ході їх сприймання. Це професійне мистецтво, твори якого створені майстрами-професіоналами.

2. *Прикладне мистецтво* – протягом усієї історії людства було засобом надання естетичної зовнішності процесам і продуктам людської діяльності. Це традиційні національні мистецтва, які використовують художнє оздоблення як прикрашання корисних речей (одягу, посуду, меблів, знарядь праці тощо). Їх призначення носить утилітарний характер.

3. *Самодіяльно-розважальне мистецтво* (хореографія, пісні тощо). Це непрофесійне мистецтво, зміст існування якого полягає не в створенні високо художніх творів, а в творчому самовираженні особистості, прояві її потреб і смаків [2] (див. рис. 1).

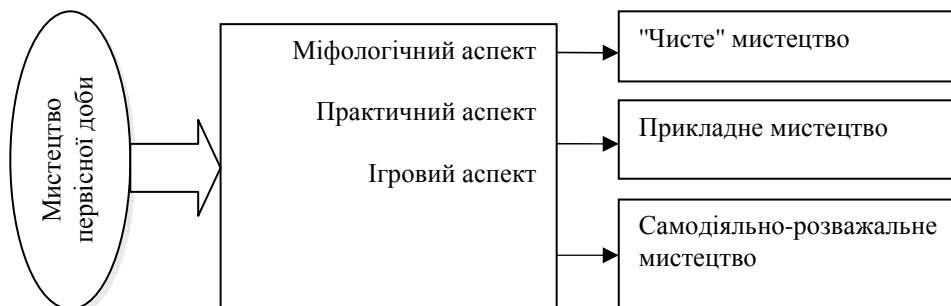

Рис. 1. Диференціація мистецтв

З огляду на те, що кожен із видів мистецтв використовує власні засоби виразності, й полягає найважливіша особливість і причина поділу мистецтв на види (візуальні, аудіальні, мовні й синтетичні мистецтва). Художні засоби виразності окремих мистецтв зумовлені, насамперед, предметом відтворення та природою матеріалу, що використовується для створення художнього твору. Так, наприклад, матеріалом образотворчих мистецтв є фарби, вугілля, сангіна або тверді матеріали, а музика не має такої предметної наочності.

Основою класифікації мистецтв є виокремлення певних спільних рис, властивих окремим його видам. Розглянемо декілька класифікацій видів мистецтв у сучасній мистецтвознавчій літературі (обмежимося тими групами мистецтв, що включають образотворче мистецтво):

- *пластичні мистецтва*: образотворчі (живопис, скульптура, графіка) та необразотворчі (архітектура, декоративно-ужиткове мистецтво, художнє конструювання) [3];
- *просторові мистецтва*: прикладні (архітектура, декоративно-прикладне мистецтво) та образотворчі (скульптура, графіка, живопис, художня фотографія) [4];
- *образотворче мистецтво*: архітектура, скульптура, живопис, графіка, декоративно-прикладне мистецтво [5];
- *образотворче мистецтво*: архітектура, скульптура, графіка, живопис [6].

У сучасній практиці одним із спірних питань постає питання про місце архітектури в класифікації мистецтв. Так, низка науковців виключають архітектуру з образотворчих мистецтв, відносячи її до прикладних або необразотворчих. Інші автори взагалі вважають архітектуру просторово-часовим мистецтвом [7: 106].

Проте, на наш погляд, слушною є думка відомого мистецтвознавця, члена-кореспондента Академії мистецтв СРСР Б. Віпнера про те, що архітектура належить до образотворчих мистецтв. До образотворчих, наголошує науковець, належать ті види мистецтв, які творять образи: скульптура зображає в мармурі або бронзі людську фігуру; живопис на площині – простір із предметами, які його наповнюють; архітектура особливим чином розподіляє й організує в просторі безліч матеріалу. Безпосередніми властивостями архітектурного матеріалу є протяжність (об'єм), вага, властивості поверхні тощо. Ми бачимо в творі архітектури вагу й опір їй, подолання її. Зоровий образ будівлі – це реальна конструкція, яка визначає стабільність будівлі, й зорова, яка творить образ – конструкцію, виражену в напрямку ліній, у відношенні площин і мас, у боротьбі світла й тіні, що втілює духовний і емоційний зміст архітектурного твору [6: 15].

Отже, ми наголошуємо на необхідності включення архітектури до образотворчого мистецтва.

Просторові види мистецтв іноді ще називають статичними (або предметними), часові – динамічними (або процесуальними), просторово-часові – синтетичними (тобто такими, в яких простежується синтез простору й часу, предметності й процесуальності). Різниця цих груп видів мистецтв пов'язана також із різними органами сприймання: просторові види мистецтв сприймаються зором, часові сприймаються слухом, а просторово-часові – тим й іншим одночасно.

Проте ми розуміємо, що ніщо не може існувати тільки в просторі або тільки в часі, тому що матеріальний світ існує одночасно й у просторі, й у часі. Отже, в суто науковому розумінні немає мистецтв, які б існували тільки в просторі чи в часі, тому такий поділ мистецтв на види можна вважати умовним.

Класифікація видів мистецтв може враховувати й інші ознаки: видовищні й невидовищні; прості й синтетичні; мистецтва, пов'язані з утилітарним призначенням (наприклад, декоративно-прикладне) і не пов'язані з ним, тощо.

Інша можлива класифікація мистецтв – за ознакою використання художніх засобів. Це мистецтва *прямі* або безпосередні та *непрямі* опосередковані мистецтва. До безпосередніх відносять міміку, поезію, деякою мірою музику, коли митець може обійтися без особливих інструментів і матеріалів, одним тільки

людським тілом і голосом; до непрямих, опосередкованих – архітектуру, скульптуру, живопис, коли художник використовує особливі матеріали й спеціальні інструменти [6].

Серед різноманітних видів мистецтв є такі, які найбільш близькі до трудової діяльності людини й прямо пов'язані з виробництвом. Це декоративно-прикладне мистецтво, дизайн.

З іншого боку, є види мистецтв, що найбільш близькі до гри, де терміном "гра" позначається саме художня творчість. Це всі акторські, видовищні види мистецтв.

Таким чином, перша група мистецтв створює, так би мовити початок системи видів мистецтв, що з'являються внаслідок процесу праці, друга – кінець системи видів мистецтв, що переходять у гру.

Враховуючи, що прикладні, образотворчі й ігрові види мистецтв об'єднують у собі декілька видів, пропонуємо один із варіантів сучасної класифікації мистецтв (табл. 1).

Таблиця 1.

Класифікація видів мистецтв		
Просторові	Прикладні (трудові) мистецтва	Декоративно-прикладне мистецтво
		Дизайн
	Образотворчі мистецтва	Архітектура
		Скульптура
		Живопис
		Графіка
Часові	Мистецтво слова	Література
	Мистецтво звука	Музика
Просторово-часові	Видовищні (ігрові) мистецтва	Хореографія
		Театр
		Кіно
		Телебачення
		Естрада
		Цирк

У свою чергу, кожний вид мистецтва може ділитися на різні групи, які об'єднуються за способом, призначенням або родом того, що зображується або виражається. Так, наприклад, живопис поділяють на монументальний, станковий, декоративний, мініатюрний; графіку – на станкову чи листову (станковий малюнок, естамп, лубок), книжкову й журнально-газетну, прикладну (грамоти, дипломи, марки, етикетки, афіші) тощо.

В останні десятиліття з'явилися нові різновиди мистецтв, наприклад, медіа-мистецтво та його різноманітні форми (відеокліпи, відеоінсталяції, відеоскульптури тощо), що, можливо, призведе до появи нових видів мистецтв.

Так, окрім традиційної класифікації, останнім часом зустрічається і нова, коли поруч із літературою, музикою, театром і кінематографом виділяють також *візуальні мистецтва* (традиційні образотворчі мистецтва та нові медіаційні й інформаційні) та *акціонізм* (сучасні процесуально-видовищні мистецтва, наприклад, хепенінг, перформанс тощо) [8: 241]. Проте, на нашу думку до візуальних мистецтв можливе лише віднесення сучасних форм мистецтва (медіаційні, інформаційні) і в жодному випадку образотворчі мистецтва не можна вважати візуальними, що суперечить їх суті – творити образи, непідвласні іншим мистецтвам.

З подальшим розвитком суспільства, його технічних і духовних аспектів, можуть з'явитися нові види мистецтв і їх нова класифікація.

Висновки. Таким чином, у сучасній науці немає єдиної загальноновизнаної класифікації мистецтв, а дослідження цього питання демонструє відносність будь-якої існуючої класифікації.

Необхідно зазначити, що на кожній стадії розвитку мистецтва виділяється те чи інше провідне мистецтво, яке найбільше відповідає духовним потребам й історичній своєрідності епохи. А певні види та жанри художньої творчості або набувають більш актуального значення, або відходять на другий план.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Михалев В. П. Видовая специфика и синтез искусств / Вадим Петрович Михалев. – Киев : Наукова думка, 1984. – 100 с.
2. Культурологія : [навчальний посібник] / [Подольська Є. А., Лихвар В. Д., Іванова К.А.]. – Х. : Изд-во НФаУ : Золотые страницы, 2003. – 258 с.
3. Яремків М. Мистецтво : види, жанри : [словник-довідник образотворчих термінів] / Михайло Яремків, Олег Кругляк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 80 с.

4. Сидоренко В. И. История стилей в искусстве и costume / Валентина Ильинична Сидоренко // Среднее профессиональное образование. – Ростов н/Д., 2004. – 480 с.
5. Художня культура України : [навчальний посібник] / [Масол Л. М., Ничкало С. А., Веселовська Г. І., Оніщенко О. І. ; за заг. ред. Л. М. Масол]. – К. : Вища шк., 2006. – 239 с.
6. Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства / Борис Робертович Виппер. – [3-е изд]. – М. : Издательство В. Шевчук, 2010. – 368 с.
7. Багацький В. В. Культурологія : історія і теорія світової культури ХХ століття : [навч. посібник] / Володимир Варламович Багацький, Людмила Іванівна Кормич. – К. : Кондор, 2007. – 304 с.
8. Матвеева Л. Л. Культурологія : [курс лекцій : навч. посібник] / Людмила Леонідівна Матвеева. – К. : Либідь, 2005. – 512 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Michaliiov V. P. Vidovaia spetsyfika i sintez iskusstv [Specific Specificity and Synthesis of Arts] / V. P. Michaliiov. – K. : Naukova dumka, 1984. – 100 s.
2. Kul'turologiia [Culturology] : [navchalnyi posibnyk] / [Podols'ka E. A., Lykhvar V. D., Ivanova K. A.]– KH. : Izd-vo NFaU : Zoloty stranitsy, 2003. – 258 s.
3. Yaremkiiv M. Mystetstvo : vydy, zhanry : [sloynk-dovidnyk obrazotvorchykh terminiv] / M. Yaremkiiv, O. Krugliak. – Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky, 2010. – 80 s.
4. Sidorenko V. I. Istoriia stilei v iskusstve i kostiume [History of Styles in the Art and Costume] / V. I. Sidorenko // Srednee professional'noe obrazovanie [Secondary Professional Education]. – Rostov n / D., 2004. – 480 s.
5. Khudozhnia kul'tura Ukrainy [Artistic Education in Ukraine] : [navch. posib.] / [Masol L. M., Nychkalo S. A., Veselov'ska G. I., Onishchenko O. I. ; za zag. red. L. M. Masol]. – K. : Vyshcha shk., 2006. – 239 s.
6. Vipper V. R. Vvedenie v istoricheskoe izuchenie iskusstva [Introduction to the Historical Study of Art] / Boris Robertovich Vipper. – [3-e izd.]. – M. : Izdatel'stvo V. Shevchuk. – 2010. – 368 s.
7. Bagats'kyi V. V. Kul'turologiia : istoriia i teoriia svitovoi kul'tury XX stolittia [Culturology : History and Theory of the World's Culture of the XX Century] : [navch. posibnyk] / Volodymyr Varlamovytch Bagats'kyi, Liudmyla Ivanivna Kormych. – K. : Kondor, 2007. – 304 s.
8. Matveeva L. L. Kulturologiia [Culturology] : [kurs lektsii : navch. posibnyk] / Liudmyla Leonidivna Matveeva. – K. : Lybid', 2005. – 512 s.

Матеріал надійшов до редакції 20.12. 2012 р.

Шмелёва Т. В. Специфика классификации искусств в современной науке.

В статье рассматривается вопрос классификации искусств, который исследуется в процессе изучения студентами учебной дисциплины "История изобразительного искусства". Автором представлена одна из версий возникновения различных видов искусства. Для сравнения предложены несколько классификаций искусств современных ученых. Определены возможные признаки, по которым образуется видовое разнообразие искусств. Предлагается один из общепринятых вариантов классификации. Также обосновано определение архитектуры как вида изобразительного искусства.

Shmelyova T. V. The Specifics of the Arts Classification in the Modern Science.

The article deals with the classification of arts, which is investigated in the study of the scientific subject "History of Art" by students. The author presents one of the versions of various art forms establishment. Several classifications of art by modern scientists are proposed for the comparison. The possible signs which form the specific diversity of arts are determined. One of the general accepted versions of the classification is proposed. The definition of architecture as a form of art is also justified.